

changing worlds & signs of the times

Selected Proceedings

from the 10th International Conference
of the Hellenic Semiotics Society

EDITORS

Eleftheria Deltsou

Maria Papadopoulou

E-BOOK (PDF)

Changing Worlds & Signs of the Times /
Selected Proceedings
from the 10th International Conference
of the Hellenic Semiotics Society

EDITORS:

Eleftheria Deltsou
Maria Papadopoulou

DESIGN:

Yorgos Rimenidis

PUBLISHER:

The Hellenic Semiotics Society
Ελληνική Σημειωτική Εταιρία

© VOLOS, 2016

FOR THE EDITION
the publisher

FOR THE PROCEEDINGS
the authors

ISBN 978-618-82184-0-6

Changing Worlds & Signs of the Times

Selected Proceedings from the 10th International Conference of the Hellenic Semiotics Society

Contents

Preface	11
Introduction	12

PLENARY SPEECHES

Jean-Marie Klinkenberg <i>Thinking the Novelty</i>	16
Alexandros Ph. Lagopoulos <i>Continuities, discontinuities and ruptures in the history and theory of semiotics</i>	30
Farouk Y. Seif <i>Resilience and Chrysalis Reality: Navigating Through Diaphanous Space and Polychronic Time</i>	52
Göran Sonesson <i>The Eternal Return of the New. From Cultural Semiotics to Evolutionary Theory and Back Again</i>	68
Κάριν Μπόκλουντ-Λαγοπούλου <i>Γιατί η Σημειωτική;</i>	88

SOCIO-POLITICAL ISSUES

Mari-Liis Madisson, Andreas Ventsel <i>Analysis of Self-descriptions of Estonian Far Right in Hypermedia</i>	102
Joseph Michael Gratale <i>The 'War on Terror' and the re-codification of war</i>	112
Emile Tsekenis <i>'African modernity': Witchcraft, 'Autochthony', and transformations in the conceptualizations of 'individual' and 'collective identity' in Cameroon</i>	122
Sofia Kefalidou, Periklis Politis <i>Identity Construction in Greek TV News Real-Time Narratives on Greek Financial Crisis</i>	134
Anthony Smyrnaiois <i>Discerning the Signs of the Times: The role of history in conspiracism</i>	144
Όλγα Παντούλη <i>Ο 'αριστερός' και ο 'ανατολίτης' σύζυγος στις αφηγήσεις γυναικών επιστημόνων: διαδικασίες επιτέλεσης του φύλου τους</i>	152
Μαριάννα Ψύλλα, Δημήτριος Σεραφής <i>Η ανάλυση ενός γεγονότος μέσα από τον πολυσημικό λόγο των εφημερίδων: Μία μεθοδολογική και πολιτική προσέγγιση του Δεκέμβρη του 2008</i>	160
Αλεξία Καπραβέλου <i>Ο ρατσισμός σήμερα μέσα από τη σημειωτική ανάλυση γεοπορτάζ εφημερίδων</i>	170

SPACE AND/IN SOCIETY

Eleftheria Deltsoy <i>Salonica Other Ways – Otherwise': A Mirror-λ letter and heterotopias of an urban experiment</i>	186
Fotini Tsiibiridou, Nikitas Palantzas <i>Becoming Istanbul: a dictionary of the problematics of a changing city; inside critique of significant cultural meanings</i>	196

Κώστας Γιαννακόπουλος <i>Αναφομοίωτες διαφορές, «εξευγενισμός» και πόλη</i>	206
Ιορδάνης Στυλίδης <i>Η Βιτρίνα ως ελκυστής σημασίας</i>	216
Δήμητρα Χατζησάββα <i>Αναδυόμενες έννοιες για τον χωρικό σχεδιασμό</i>	226
Θεοδώρα Παπίδου <i>Μεταγραφές ψηφιακού υλικού στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό</i>	236
Κωνσταντίνος Μωραΐτης <i>Τοπία σημαίνοντα</i>	248
Νεφέλη Κυρκίτσου <i>Η ολίσθηση των σημασιών στην τοπική θεωρία του Jacques Lacan</i> ..	260
Ανθία Βερυκίου <i>Τόποι απουσίας και Τοπολογικά τοπία</i>	270

VISUAL CULTURES

George Damaskinidis <i>Are University Students Followers of the World's Semiotic Turn to the Visual?</i>	284
Dimitrios Koutsogiannis, Vassiliki Adampa, Stavroula Antonopoulou, Ioanna Hatzikyriakou, Maria Pavlidou <i>(Re)constructing Greek classroom space in changing times</i>	294
Polyxeni Manoli <i>A multimodal approach to using comics in EFL classrooms</i>	308
Αικατερίνη Τάτση, Μαρία Μακαρού <i>Πολυτροπικά πολιτισμικά παλίμψηστα: η περίπτωση ενός κόμικ</i>	318
Αναστασία Φακίδου, Απόστολος Μαγουλιώτης <i>Σημεία και κώδικες: Πώς αντιλαμβάνονται τα παιδιά τη γλώσσα εικόνων που αναπαριστούν την παιδική ηλικία;</i>	332
Έφη Παπαδημητρίου, Δήμητρα Μακρή <i>Πολυτροπική κοινωνική σημειωτική προσέγγιση στη δημιουργία νοημάτων-σημείων από μαθητές/τριες της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης</i>	346
Θεοφάνης Ζάγουρας <i>Ο σχεδιασμός πολυτροπικών κειμένων για το γλωσσικό μάθημα στο Δημοτικό Σχολείο</i>	360
Dimitra Christidou <i>Does pointing in the museum make a point? A social semiotic approach to the museum experience</i>	374
Παρασκευή Κερτεμελίδου <i>Οι μετασχηματισμοί του μουσείου τέχνης στην εποχή της κατανάλωσης</i>	386

ART

Eirini Danai Vlachou <i>The Beatles Paradigm. Transcending a collection of 'ropey', scrappy, multi-cultural breadcrumbs into a whole new semiosphere</i>	398
Μαΐνη Κοκκίδου, Χριστίνα Τσίγκα <i>Η κουλτούρα των βιντεοκλίπ: η περίπτωση των μουσικών βιντεοκλίπ δια-τροπικής ακρόασης</i>	408
Angeliki Avgitidou <i>Art imitating protest imitating art: performative practices in art and protest</i>	420
Spiros Polimeris, Christine Calfoglou <i>Some thoughts on the semiotics of digital art</i> ..	430
Χρύσανθος Βούτουρος, Ανδρέας Λανίτης <i>Η Σημειο-αισθητική προσέγγιση της Βυζαντινής τέχνης ως Εικονική Κληρονομιά</i>	440
Άννα Μαρία Παράσχου <i>Τοπογραφία διάρρηξης: Φωτογραφικές απεικονίσεις πολέμου από τον Simon Norfolk, ως μια αφήγηση ανατροπής</i>	454

Pirjo Kukkonen <i>Signs of times and places in Aki Kaurismäki's films. The existential subject and the semiotic modalities of being and doing</i>	466
Christina Adamou <i>Swarming with cops</i>	478
Yvonne Kosma <i>Picturing 'Otherness': Cinematic Representations of 'Greekness' in "My Big Greek Fat Wedding"</i>	488
Χρήστος Δερμεντζόπουλος, Θανάσης Βασιλείου <i>Προσεγγίζοντας μια αφαιρετική κινηματογραφική μορφή: "Το Δέντρο της Ζωής", του Terrence Malick</i>	498
Νίκος Τερζής <i>Η σημειωτική μέθοδος ανάλυσης μιας ταινίας</i>	508
Ηρώ Λάσκαρη <i>Σύστημα γενεσιουργής οπτικοακουστικής αφήγησης</i>	524

ADVERTISEMENT

Luiz Carlos Migliozi Ferreira de Mello <i>Viagra: New Social Forms</i>	536
Nikos Barkas, Maria Papadopoulou <i>'The house of our dreams': A decade of advertisements in building magazines</i>	544
Stamatia Koutsoulelou <i>Advertising strategies in times of crisis: A semiotic analysis</i>	560
Περικλής Πολίτης, Ευάγγελος Κουρδής <i>Κοινωνιόλεκτοι σε ελληνικές τηλεοπτικές διαφημίσεις. Η περίπτωση της «γλώσσας των νέων»</i>	572
Ευριπίδης Ζαντίδης <i>Αναδυόμενες ταυτότητες και εθνικότητα σ' ένα φλιτζάνι κυπριακού καφέ</i>	588
Ελένη Συκιώτη, Γενοβέφα Ζαφειρίδου <i>Σημειωτικές παρατηρήσεις στη σύγχρονη διαφήμιση: Η περίπτωση της εμπορικής και της κοινωνικής διαφήμισης</i>	600
Βασιλική Κέλλα <i>Η διαφήμιση ως λεκτική πράξη</i>	612

LANGUAGE, TEXTS AND TEXTUALITIES

George Androulakis, Roula Kitsiou, Carolina Rakitzi, Emmanuel Zerai <i>Linguistic cityscape revisited: inscriptions and other signs in the streets of Volos</i>	622
María José Naranjo, Mercedes Rico, Gemma Delicado, Noelia Plaza <i>Constructing new identities around Languages and Media</i>	634
Ιωάννα Μωραΐτου, Ελευθερία Τσέλιου <i>Ανάλυση Λόγου και μεταμοντέρνες προσεγγίσεις στη συμβουλευτική / ψυχοθεραπεία: η «στροφή στο λόγο»</i>	642
Φίλιππος Τεντολούρης, Σωφρόνης Χατζησαββίδης <i>«Κατασκευάζοντας» το κείμενο και τον συγγραφέα: οριοθετημένα και μη-οριοθετημένα σημειωτικά πλαίσια της σχολικής γλωσσικής δημιουργίας</i>	652
Βάσια Τσάμη, Δημήτρης Παπαζαχαρίου, Άννα Φτερνιάτη, Αργύρης Αρχάκης <i>Η πρόσληψη της γλωσσικής ποικιλότητας σε κείμενα μαζικής κουλτούρας από μαθητές της Ε' και ΣΤ' Δημοτικού</i>	664
Αναστασία Χριστοδούλου, Ιφιγένεια Βαμβακίδου, Αργύρης Κυρίδης <i>'Lego-Legends of CHIMA'. Κοινωνιοσημειωτική ανάλυση της συναρμολόγησης του θρύλου</i>	676
Μαρίνα Σούνογλου, Αικατερίνη Μιχαλοπούλου <i>Η Σημειωτική στη διαμόρφωση της έννοιας του πολίτη στο νηπιαγωγείο</i>	686

BODIES & MINDS

Fotini Bonoti, Plousia Misailidi <i>Graphic signs of jealousy in children's human figure drawings</i>	700
Eirini Papadaki <i>The Semiotics of Children Drawings, A Comparative Study of Art, Science and Children Drawing</i>	708
Myrto Chronaki <i>Changing practices and representations of birth and birth-spaces in maternity clinics and at home</i>	720
Athanasios Sakellariadis <i>Metaphor as a Hermeneutical Design of the Mental Phenomena: The role of narrative speech in the cognitive field of the Philosophy of Mind</i>	730
Anita Kasabova <i>A semiotic attempt to analyze delusions</i>	738

LITERATURE

Miltos Frangopoulos <i>The Task of the Translator</i>	756
Fitnat Cimşit Kos, Melahat Küçükarslan Emiroğlu <i>Reality as a Manner of Transformation</i>	766
Angela Yannicopoulou, Elita Fokiali <i>Transmedia Narratives for Children and Young Adults</i>	778
Ioanna Boura <i>The expression of worldviews through narratives and chronotopes of liquid times</i>	790
Evgenia Sifaki <i>The "Poetic Subject" as "Subject of Semiosis" in C. P. Cavafy's "Going back Home from Greece"</i>	798
Αγγελική Παννικοπούλου <i>Το εικονογραφημένο βιβλίο χωρίς λόγια</i>	808
Μαρίνα Γρηγοροπούλου <i>Κόσμοι που συγκρούονται και σημεία των τεχνών: οι «Σκοτεινές Τέχνες» του Νίκου Κουνενή</i>	818
Σοφία Ιακωβίδου <i>Εις τα περίχωρα της δυστοπίας: αφηγήσεις της κρίσης στη λογοτεχνία για νέους</i>	826
Πέγκυ Καρπούζου <i>Το παιχνίδι και η ηθική της μετανεωτερικής συμβίωσης</i>	834
Αγλαΐα Μπλιούμη <i>Ρευστοί καιροί και μεταφορές – Σημειωτικές προσεγγίσεις στη λογοτεχνία της ενωμένης Γερμανίας</i>	844
Παναγιώτης Ξουπλίδης <i>Ένας οικείος δαίμονας: προς μια προσέγγιση του σημείου της λογοτεχνικής γάτας σε 7 κείμενα παιδικής λογοτεχνίας του Χρήστου Μπουλώτη</i>	856
Conference Credits	868

Ο 'αριστερός' και ο 'ανατολίτης' σύζυγος στις αφηγήσεις γυναικών επιστημόνων: διαδικασίες επιτέλεσης του φύλου τους

Όλγα Παντούλη

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

pantouli@edlit.auth.gr

Abstract

A key factor, as shown by the literature, that holds women back from scientific progress is the undertaking of family responsibilities exclusively by them. Through the narratives of female scientists that were conducted for a PhD thesis, we can detect how these women organize their lives and their social relationships by giving explanations about their past, looking for ways to understand their present and plan their future. The analysis of the narratives locates those verbal and non-verbal mechanisms to be interwoven and intertwined within the relationship of the couple. I also attempt to determine how these mechanisms organize power relations in their lives with their companions and what the effects of these relationships are on those women's professional lives. Following Butler's theoretical approach, I explore how the notion of implementation of gender combines with the idea of performativity of gender.

Keywords

Women-scientists, subjectivity, performativity, narrative analysis

Θεωρητικές παραδοχές

Υπό το πρίσμα της φουκωικής προβληματικής το φύλο δεν υπάρχει πριν από τις σχέσεις εξουσίας, αντίθετα το έμφυλο υποκείμενο συγκροτείται από αυτές, αναδύεται ως προϊόν μιας διαδικασίας κατασκευής του φύλου ενός καθεστώτος εμφυλοποίησης¹ που επισείει κυρώσεις γι' αυτούς που δεν εν-σωματώνουν το φύλο τους σύμφωνα με τους καθιερωμένους κανόνες. Η εξουσία ερμηνεύεται ως διασπαρμένο και δικτυόμορφο πλέγμα δυνάμεων συγκρότησης υποκειμενικότητων και ταυτοτήτων. Το φύλο εκλαμβάνεται ως τεχνολογία νοηματοδότησης σχέσεων εξουσίας που καθιερώνουν το πεδίο του πολιτισμικά αυτονόητου. Ο φεμινιστικός λόγος δεν περιορίζεται σ' αυτή καθεαυτή την κατηγορία «γυναίκες» ως αυτονόητη περιγραφική κατηγορία και δεδομένο προϋπάρχον πολιτικό υποκείμενο, αλλά εστιάζει αναλυτικά στις σχέσεις εξουσίας που καθιερώνει το πεδίο του πολιτισμικά αυτονόητου (Αθανασίου, 2006, σ. 88).

Η Butler συνδέει τη φεμινιστική θεωρία με τη φουκωική ιδέα ότι η ρυθμιστική εξουσία παράγει τα υποκείμενα που ελέγχει, ότι η εξουσία δεν επιβάλλεται μόνο από έξω, αλλά λειτουργεί ως το ρυθμιστικό και κανονιστικό μέσο από το οποίο σχηματίζονται υποκείμενα, ως εξής: ξεκινά από την άποψη ότι η κατηγορία φύλο είναι κανονιστική ευθύς εξαρχής, είναι αυτό που ο Φουκώ ονομάζει «ρυθμιστικό ιδεώδες». Υπό την έννοια αυτή, το φύλο δεν λειτουργεί μόνο ως νόρμα αλλά, επιπλέον, αποτελεί μέρος μιας ρυθμιστικής πρακτικής η οποία παράγει τα σώματα που κυβερνά, δηλαδή μιας πρακτικής που η ρυθμιστική της ισχύς εκφέρεται ως ένα είδος παραγωγικής εξουσίας, της εξουσίας που παράγει, οριοθετεί, διαφοροποιεί τα σώματα που ελέγχει. Αυτό σημαίνει ότι το φύλο είναι μια ιδεώδης κατασκευή η οποία υλοποιείται δια της ισχύος της μέσα στο χρόνο, μέσω μιας επιβεβλημένης επανάληψης των ρυθμιστικών κανόνων, πράγμα που σημαίνει ότι η υλοποίηση του φύλου δεν ολοκληρώνεται ποτέ πλήρως (Butler, 2009, σσ.182-183).

Η έρευνα και τα υποκείμενα

Έχουμε διαπιστώσει μέσα από τη βιβλιογραφία ότι ένας καθοριστικός παράγοντας που λειτουργεί ανασταλτικά στην επιστημονική εξέλιξη των γυναικών επιστημόνων είναι η μονομερής ανάληψη των οικογενειακών υποχρεώσεων από τη μεριά τους (European Commission 2009, European Commission 2012, Μαραγκουδάκη 2008).

Κάποιες από τις γυναίκες επιστήμονες που συμμετείχαν στην έρευνά μου μιλούν για τη σχέση με το σύντροφό τους. Μέσα από την ανάλυση των αφηγήσεών τους αυτό που με ενδιαφέρει είναι να μελετήσω τους αφηγηματικούς λόγους ως πολιτισμικά νοήματα και ερμηνείες που καθοδηγούν την αντίληψη, τις σκέψεις, την αλληλεπίδραση και τη δράση αυτών των γυναικών. Καθώς μέσα από τον αφηγηματικό τους λόγο οι γυναίκες της έρευνας οργανώνουν τη ζωή και τις κοινωνικές τους σχέσεις, δίνοντας ερμηνείες για το παρελθόν τους, ψάχνοντας τρόπο να κατανοήσουν το παρόν τους και σχεδιάζοντας το μέλλον, αναζητώ να εντοπίσω τους λεκτικούς και μη λεκτικούς μηχανισμούς που συνυφαίνουν και συνυφαίνονται μέσα στη σχέση του ζευγαριού. Προσπαθώ να προσδιορίσω πώς αυτοί οι

μηχανισμοί οργανώνουν τις σχέσεις εξουσίας που εντοπίζονται μέσα στη συντροφική ζωή και τι συνέπειες έχουν οι σχέσεις αυτές για την επαγγελματική ζωή των γυναικών.

Οι συμμετέχουσες στην έρευνα είναι ή ήταν πανεπιστημιακές καθηγήτριες ή ερευνήτριες σε ερευνητικά ιδρύματα της χώρας μας. Είναι καταρχήν γυναίκες πετυχημένες στο χώρο τους, χώροι κατεξοχήν ανδροκρατούμενοι μέχρι και σήμερα, στους οποίους όμως αυτές οι γυναίκες κατάφεραν να παραμείνουν και να διακριθούν.

Οι αφηγήτριες καθώς μιλούν για τη ζωή τους επιλεκτικά συνδυάζουν πλευρές των εμπειριών που έζησαν μέσα από τρόπους αφήγησης προσωπικής ιστορίας. Αυτό σημαίνει ότι, εντοπισμένο σε ένα συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, το αυτοβιογραφικό υποκείμενο είναι σε διάλογο με τις δικές του διαδικασίες της μνήμης και το δικό του αρχαικό υλικό. Το παρελθόν δεν είναι ένα στατικό αποθετήριο εμπειριών, αλλά συνεχώς διαπλέκεται με μια παροντική στιγμή, που από μόνη της είναι σε συνεχή αλλαγή.

Επιπλέον, το αυτοβιογραφικό υποκείμενο είναι αναπόφευκτα σε διάλογο με τις πολιτισμικές διαφορές που φτιάχνουν διάφορες ταυτότητες και υπογραμμίζουν τη διαμόρφωση της αυτοβιογραφικής υποκειμενικότητας.

Το θηλυκό αφηγηματικό υποκείμενο δεν είναι απλώς ένα πλέγμα συνυφασμένων εαυτών, αλλά περιέχει νοηματοφόρους άξονες της ζωής του και προέκυψαν μέσα από τη συνύπαρξη με άλλα άτομα και επεκτάθηκαν σε άλλα άτομα. Με τη λογική αυτή το «εγώ» αντιπροσωπεύει μια άρνηση της βασικής έννοιας του «ανδρικού» κανόνα, ο οποίος είναι ένα συνολικό, αυτοδύναμο υποκείμενο που παρουσιάζει κατά την αφήγησή του τον εαυτό του (Stanton, 1987: 15).

Σχετικά με τη μέθοδο της έρευνας, αφού παραθέτω τα εκτενή αποσπάσματα των αφηγήσεων για να μπορεί να είναι δυνατή η πρόσβαση στο υλικό της ανάλυσης, στη συνέχεια γίνεται η ανάλυσή τους με βάση τη μέθοδο της αφηγηματικής ανάλυσης, προκειμένου να ανιχνευτούν τα γλωσσικά και μη γλωσσικά στοιχεία της αφήγησης που συγκροτούν τις υποκειμενικότητες των γυναικών αυτών, μέσα από τις συγκρούσεις, τις αντιθέσεις, τις αμφιθυμίες και τις αντιστάσεις απέναντι στον εαυτό τους αλλά και στις κοινωνικές συνθήκες της εποχής τους. Σε κάποια σημεία της ανάλυσης πρόσφορο έδαφος έδωσαν κάποια αποσπάσματα που θα τα μελετήσουμε κάτω από το πρίσμα της θεωρίας της Butler για την προθετική επιτελεστικότητα. Πέρα από το να δούμε τον τρόπο εκφοράς των εμπειριών τους μέσα από το περιεχόμενο και τη μορφή της γλώσσας, προσπαθούμε να απαντήσουμε στο ερώτημα «γιατί η ιστορία αυτή ειπώθηκε με αυτόν τον τρόπο;», γιατί μέσα από αυτό θα φωτιστεί ο τρόπος που διαπλέκονται και συναντιούνται το άτομο και η κοινωνία στη συγκεκριμένη ιστορική στιγμή. Ανοίγονται νέες προοπτικές μέσα από τις οποίες θεωρητικοποιούμε τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους επιλέγουν να παρουσιάσουν τους εαυτούς τους, νέες κατευθύνσεις για τη θεώρηση της γυναικείας υποκειμενικότητας ως πεδίο αντιθετικών λόγων, διαφορετικών θέσεων υποκειμένων, ένα δίκτυο αντιθετικών και συγκρουόμενων λόγων, μέσα από τις προσωπικές ικανοποιήσεις αλλά και ματαιώσεις, μέσα από αντιπαραθέσεις αλλά και συνεργασίες, μέσα από συλλογικότητες αλλά και από μοναξιά.

Αναδεικνύουμε το υποκειμένο που συγκροτείται μέσω της αφήγησης, στο πεδίο του λόγου, αναγνωρίζοντας ότι η προσέγγιση που υιοθετούμε, αυτή της αφηγηματικής ανάλυσης δεν υποθέτει την αντικειμενικότητα των ευρημάτων της, αλλά αντίθετα θέτει σε προνομιακή θέση την υποκειμενικότητα και τις θέσεις υποκειμένων που βρίσκονται σε συνεχή μετατόπιση.

Η σύγκριση των αφηγήσεων

Η πρώτη αφηγήτρια διαφέρει ηλικιακά από τη δεύτερη κατά μία γενιά, περίπου τριάντα χρόνια και έχει δύο παιδιά ενώ η δεύτερη δεν έχει αποκτήσει ακόμα. Και οι δύο μου εξηγούν τους τρόπους με τους οποίους οι σύντροφοί τους προσπαθούν να αποφύγουν τις υποχρεώσεις τους μέσα στο σπίτι. Η πρώτη μου λέει:

«Η αντιμετώπιση από την πλευρά του συζύγου δύσκολη, πολύ δύσκολη», «δεν σου λέει δεν το κάνω αλλά θα το κάνω αύριο, όλο υπεκφυγές» κι όταν έχεις δύο παιδιά και πρέπει να γίνουν κάποια πράγματα το αύριο είναι τραγικό. Και είναι προοδευτικός ο άντρας μου, αριστερός! Αλλά μέσα του ήξερε ότι θα τα φροντίσω».

Ο «αριστερός» σύζυγός της θέλει να διατηρήσει την εικόνα του προοδευτικού άντρα που συμμετέχει στα κοινά του σπιτιού, αλλά μεταθέτοντας αυτές τις υποχρεώσεις του για όποτε βολεύει τον ίδιο, ουσιαστικά ακυρώνει τις περισσότερες φορές την πραγματική συμβολή του στην επίλυση των οικογενειακών ζητημάτων. Με τον τρόπο αυτό πετυχαίνει να αποποιηθεί με έμμεσο τρόπο των ευθυνών του και, συγχρόνως, αποδίδει στη γυναίκα του καταναγκαστική συμπεριφορά και υστερία, επειδή εκείνη πιέζεται να κάνει όσα ο ίδιος αποποιείται εμμέσως. Στην ουσία η αφηγήτρια μου λέει ότι επειδή ο άντρας της ήξερε ότι αν δεν τα κάνει αυτός θα αναγκαστεί να τα κάνει η ίδια, με τον τρόπο που χειρίζεται την κατάσταση πετυχαίνει να «ξεφύγει» από τις ευθύνες και συγχρόνως να αποδώσει στη στάση της γυναίκας του που απαιτεί να γίνουν άμεσα κάποια πράγματα «υστερική συμπεριφορά».

Στην ουσία με τη φράση της *«είναι μερικά πράγματα που κανείς δεν τα ομολογεί και δεν τα λέει στη θέση της συζήτησης και της αντιπαλότητας»* υπαινίσσεται την εξήγηση της συμπεριφοράς του συζύγου της, δηλαδή ο σύζυγός της ξέρει ότι η ίδια είναι ικανή και θα τα καταφέρει ακόμα και αν αυτός δεν συμμετέχει, αλλά δεν το παραδέχεται και συγκρούεται μαζί της, αποδίδοντάς της υστερική στάση, γιατί δεν μπορεί να περιμένει η αφηγήτρια το πότε θα θελήσει ο ίδιος να κάνει όσα πρέπει. Έτσι επειδή οι λεκτικές πρακτικές διαχείρισης των σχέσεων εξουσίας δεν αποδίδουν, φαίνεται ότι καταλήγουν σε διαπληκτισμούς και εκνευρισμό. Η αφηγήτρια λοιπόν μου περιγράφει ότι καταφεύγοντας σε μη λεκτικές πρακτικές είχε καλύτερα αποτελέσματα ως προς την ανατροπή των σχέσεων εξουσίας μέσα στο σπίτι: *«μερικά πράγματα δεν τα λύνει κανείς με το να τα λέει και να τα συζητάει. Τα λύνει μόνο πράττοντας. Πολλές λύσεις δόθηκαν όταν σταμάτησα να μιλάω και έκανα πια ό,τι ήθελα και δεν τον υπολόγιζα, αυτό το κατάλαβε αμέσως»*. Υιοθετώντας νέες μη λεκτικές συμπεριφορές η αφηγήτρια ανατρέπει τους συσχετισμούς και συγκροτεί ένα

νέο περιβάλλον με διαφορετικούς «κανόνες παιχνιδιού» στο οποίο έρχεται ο σύζυγος να εμπλακεί, όπου και αυτός με τη σειρά του διαχειρίζεται κάποιους άλλους τρόπους προκειμένου να διατηρήσει τα κεκτημένα του ή στην καλύτερη περίπτωση να αναθεωρήσει την προηγούμενη συμπεριφορά του. Βλέπουμε λοιπόν μια αέναη διαδικασία συγκρότησης και ανασυγκρότησης της «συζυγικής» ταυτότητας με ό,τι αυτό συνιστά κάθε φορά. Η επανάληψη της επιτελεστικότητας μέσα από πράξεις -μιας και όπως μας λέει η ίδια «σταμάτησα να μιλάω και έκανα πια ό,τι ήθελα»- διαμορφώνει την έμφυλη υποκειμενικότητα της αφηγήτριας μέσα στο πεδίο των συγκρουσιακών σχέσεων εξουσίας. Στο πεδίο των συσχετισμών δυνάμεων και σχέσεων εξουσίας υπάρχει μια συνεχής ανακατανομή της εξουσίας, ανατρέποντας τη ρομαντική εικόνα του «σπιτιού ως απαγγειο λιμάνι και ως καταφύγιο» που προβάλλεται κοινωνικά. Αυτό βέβαια ενδιαφέρει την έρευνα στο βαθμό που επηρεάζει αρνητικά την ταυτότητα της αφηγήτριας ως γυναίκα-επιστήμονα, μιας και της προσθέτει δυσανάλογα πολλές ευθύνες και υποχρεώσεις.

Η δεύτερη αφηγήτρια, νεότερη κατά τριάντα περίπου χρόνια από την πρώτη, ξεκινά γενικεύοντας την άποψή της και θέλοντας με τον τρόπο αυτό να τονίσει τον ισχυρισμό της, ενώ στη συνέχεια μιλά συγκεκριμένα για την περίπτωση του συζύγου της:

«Στους άντρες, αυτό πιστεύω, έτσι; και πάμε σε άλλες περιοχές τώρα, εγώ πιστεύω ότι αυτό που κάνουνε είναι ότι μπορεί να μην είναι απομονωμένοι (ως στερεότυπη εικόνα του άνδρα επιστήμονα) αλλά αποποιοούνται, ρίχνουν τα βάρη... στις συντρόφους τους, δηλαδή και αυτό που σας λέω, ότι αν θες να κρατήσεις ένα σπίτι, ιδιομορφία μόνο έτσι θα μπορούσα να το θεωρήσω. Όντας γυναίκα, έχοντας αυτή τη θέση (εννοεί στο πανεπιστήμιο) σε σχέση με τον άντρα μου, για παράδειγμα, που έχει ανάλογη θέση και τέτοια θέλοντας και μη μου έχουν φορτωθεί ευθύνες, τις οποίες δεν επέλεξα. Τις αναλάμβανα, ενώ δεν υπήρχε κανένας λόγος να τις αναλάβω, γιατί ο άλλος, ο άλλος για διάφορους λόγους θεώρησε ότι είναι γυναικείες. Αυτό είναι αμείλικτο. Είναι κανόνας...»

Εδώ η αφηγήτρια παίρνει κατά τη γνώμη μου το ρόλο του παθητικού ήρωα της ιστορίας της και αφήνει τον πρωταγωνιστικό ρόλο στον άλλο ήρωα της ιστορίας, στον σύντροφό της. Ερμηνεύει την παραπάνω στάση των ανδρών ως επιλογή τους που κατάφεραν να την επιβάλουν λεκτικά ή μη λεκτικά, ανταποκρινόμενοι στις κοινωνικές φόρμες που νοσηματοδοτούν τον άνδρα-σύντροφο και άνδρα-επιστήμονα. Φαίνεται ότι και η ίδια απορεί με την απόφαση να μείνουν οι γυναίκες (ή μιλώντας για τον εαυτό της) στον οικογενειακό αυτό τρόπο συμβίωσης και να συνεχίσουν να κρατούν το σπιτικό που μπορεί να μην τις ικανοποιεί καθόλου και το αποδίδει σε «ιδιομορφία», πράγμα που σημαίνει ότι χωρίς κίνητρα και ανατροφοδότηση, χωρίς αναγνώριση και κατανόηση, οι γυναίκες (ή και η ίδια) –σύμφωνα με την αφήγησή της- συνεχίζουν να μένουν σε έναν τέτοιο γάμο:

«Α: Μα το διαχειρίζεσαι μόνη σου (αν δεν είχες σύζυγο). Καλύτερα. Με αυτόν τον τρόπο ας πούμε βάζεις κάποιον πάνω στο κεφάλι σου, τον οποίο πρέπει εν

δυνάμει να τον έχεις σύντροφο, συναγωνιστή, συν... ό,τι θα ήταν αυτό. Αλλά στην ουσία βάζεις κάποιον άλλο που είναι όχι απαραίτητα έτσι, είναι συνοδοιπόρος και δεν ξέρω τι άλλο. Και είναι και ανταγωνιστικός περισσότερο».

Ποια είναι αυτή η κοινωνική ή εσωτερική επιταγή που κρατά γυναίκες μορφωμένες και οικονομικά ανεξάρτητες μέσα σε γάμο που δεν τις ικανοποιεί; Η αφηγήτρια αυτή το αποδίδει σε «ιδιομορφία», τίνος όμως, της ίδιας, των ελληνίδων ή της ελληνικής κοινωνίας; Προσπαθώντας να δικαιολογήσει τη στάση της δομεί την ιστορία της με βάση την παθητική της στάση καθώς εξηγεί ότι της «φορτώθηκαν ευθύνες ενώ δεν το επέλεξε η ίδια» και μάλιστα συμπληρώνει ότι αυτό «είναι κανόνας, είναι αμείλικτο», δηλαδή κατά τη γνώμη της συμβαίνει στην πλειοψηφία των σχέσεων και συνεχίζει να υφίσταται όσο αμείλικτο κι αν είναι.

Στη συνέχεια οργανώνει την αφήγηση δομώντας ένα μοντέλο-έλληνα άνδρα στο οποίο κατατάσσει και το σύζυγό της σε μια προσπάθεια περαιτέρω ερμηνείας της συζυγικής της σχέσης. Δίνοντας έμφαση στο γεγονός ότι και η ίδια και ο σύντροφός της είναι καθηγητές στο πανεπιστήμιο, άρα περιμένουμε μια ισότιμη σχέση, μου εξηγεί ότι το άλλο μέλος της σχέσης αποποιείται πράγματα και εστιάζεται στην επαγγελματική-επιστημονική του ιδιότητα και αν χρειαστεί να επωμιστεί κάποιο καθήκον το κάνει αργά και αναποτελεσματικά ώστε να μην του ζητηθεί να το επαναλάβει. Από την ίδια όμως ο σύντροφός της περιμένει να κάνει όλα όσα θεωρεί ο ίδιος «γυναικεία» αλλά και όσα συνεπάγονται από τη δημιουργία σπιτικού παρόλο που δεν είναι «γυναικεία», γιατί, όπως φαίνεται, κατά την γνώμη του όλα τα ζητήματα που αφορούν τον ιδιωτικό βίο οφείλει να τα επωμιστεί ο σύντροφός του:

«...αν βάλεις έναν άντρα και δε θέλει να κάνει κάτι και δε θέλει να σου πει και ότι: δεν το κάνω, αλλά δε θέλει να το ξανακάνει, θα το κάνει με το χειρότερο δυνατό τρόπο που μπορεί να το κάνει. Για παράδειγμα, άμα τον βάλω να σιδερώσει θα κάνει μια ώρα για να σου σιδερώσει το πουκάμισό του- όχι το δικό μου, το δικό του» και μετά συμπληρώνει: «από τη μία αποποιούνται τις... γυναικείες δουλειές και από την άλλη, όμως, το αυτοκίνητο αν θα πάει για σέρβις, θα σου πουν: «πάν' το». Ναι θα το πάω. Δε λες πάρε το αυτοκίνητό μου για να πάει για σέρβις».

Βλέπουμε λοιπόν την παθητική στάση που επιλέγει να πάρει η αφηγήτρια σε αυτό το σημείο της ιστορίας της και αποδίδει το χαρακτηρισμό «ανατολίτης» στο μοντέλο του έλληνα άνδρα που προσπαθεί να συνθέσει στην ιστορία της, συνδέοντας την υφιστάμενη κατάσταση με κοινωνικές συνθήκες που έχουν τις ρίζες τους πολύ παλιά στην κοινωνική ιστορία της νεότερης Ελλάδας. Είναι σαν να λέει η αφηγήτρια ότι δεν μπορεί να αντιμετωπίσει κάτι που είναι τόσο βαθιά εδραιωμένο στις συνήθειες και τις συνειδήσεις της ελληνικής κοινωνίας:

«Γιατί αυτοί σας είπα... είναι το ανατολίτικο, οι ανατολίτες. Οι ανατολίτες που όμως είναι μοντέρνοι σε πράγματα που πάλι αποποιούνται, εννοώ τις διάφορες ευθύνες, δηλαδή είναι το χειρότερο είδος που μπορείς να δεις...γιατί αλλιώς... γιατί έχω ακούσει και φίλους και τον άντρα μου και άλλους που λένε 'Εντάξει,

μωρέ και τι κάνει αυτή; Δεν έχει δουλέψει ποτέ στη ζωή της, δηλαδή κάθεται και μεγαλώνει τα παιδιά και έχει πάει 40 χρονών. Δεν έχει δουλέψει στη ζωή της. Τι έχει κάνει; Για την άλλη που δουλεύει -εγώ για παράδειγμα- τι κάνεις εσύ; Το αναγνωρίζει; 'Εντάξει μωρέ και τι έκανες; Πας στη δουλειά. Εντάξει'».

Βλέπουμε ότι μέσα από την αφήγησή της παρουσιάζεται μια οπτική του ανατολίτη άνδρα απέναντι στους ρόλους που αναλαμβάνουν οι γυναίκες, που από όποια πλευρά κι αν σταθούν, όποιο ρόλο και να πάρουν είναι οι χαμένες της ιστορίας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο επιλέγει να τοποθετήσει την προσωπική της ιστορία δίνοντας λίγο-πολύ την αίσθηση ότι είναι αναπόφευκτο να ηττηθεί ως γυναίκα στη συνείδηση αυτών των ανδρών, είναι σε υποδεέστερη θέση από αυτούς τους άνδρες εκ προοιμίου όλες οι γυναίκες, εργαζόμενες και μη. Στη δεύτερη λοιπόν αφήγηση βλέπουμε ότι οι λεκτικοί και μη λεκτικοί μηχανισμοί που κινούν τα άτομα προκειμένου να επιδιώξουν την επικράτησή τους στο πλέγμα των σχέσεων εξουσίας, εντάσσονται σε ένα ευρύτερο ερμηνευτικό πεδίο κοινωνικών σχέσεων που εγκλωβίζουν τους πρωταγωνιστές της ιστορίας στους κοινωνικούς τους ρόλους. Στην ιστορία αυτή που αναπαράγει τα κοινωνικά πρότυπα φαίνεται ότι η αφηγήτρια συμμετέχει παθητικά και αναπόδραστα από το ρόλο που της έχουν επιβάλλει να παίξει.

Παρόλο που όπως ειπώθηκε παραπάνω η δεύτερη αφηγήτρια ανήκει στην επόμενη γενιά σε σχέση με την πρώτη αφηγήτρια, βλέπουμε ότι η πρώτη αφηγήτρια λειτουργεί μέσα στην αφήγηση ως φορέας δράσης του εαυτού της και ενεργοποιείται έτσι ώστε να καθορίσει το είδος της σχέσης που θέλει –χωρίς να φτάσει στο σημείο να τη διαλύσει– ενώ η δεύτερη αφηγήτρια νεότερη και χωρίς παιδιά προβάλλει ένα αφηγηματικό υποκείμενο που υποτάσσεται στην εξωτερικά επιβαλλόμενη ανδρική κυριαρχία χωρίς να δίνει στον εαυτό της περιθώρια για εναλλακτικές λύσεις. Τόσο όμως ο αριστερός όσο και ο ανατολίτης σύζυγος στερούν από τις συζύγους τους την έμπρακτη συμπαράσταση που χρειάζονται για να ανταπεξέλθουν στην απαιτητική τους εργασία, με αποτέλεσμα να καταβάλουν πολύ περισσότερο κόπο για να τα καταφέρουν στην επαγγελματική τους πορεία. Οι αφηγήτριες, τέλος, μέσα από όσα λένε επιβεβαιώνουν και εντείνουν την πεποίθησή μας ότι περνώντας η θεωρία και η έρευνα από το υποκείμενο στα υποκείμενα, μας ξεδιπλώνεται η διαφορετικότητα κατά τις πολλαπλές ανασυγκροτήσεις της υποκειμενικότητας των γυναικών επιστημόνων.

Υποσημειώσεις

- ¹ Το άτομο, λοιπόν, γίνεται υποκείμενο κάποιου άλλου όταν καθυποτάσσεται στην εξουσία του και αυτή η διεργασία λέγεται *υποκειμενοποίηση*. βλέπε P. Rabinow, *The Foucault Reader*, σ. 11. Αναλογικά εισάγεται και ο όρος *εμφυλοποίηση*, που σημαίνει τη διαδικασία καθυπόταξης του υποκειμένου στην εξουσία ενός άλλου υποκειμένου λόγω του φύλου του, διαδικασία που συντελείται στο εσωτερικό του λόγου και της εξουσίας, βλέπε J. Butler, *The Psychic Life of Power. Theories in Subjection*, 5, 91.

Αναφορές

- Αθανασίου, Α. (Επιμ.) (2006). *Φεμινιστική θεωρία και πολιτισμική κριτική* (Π. Μαρκέτου, Μ. Μηλιώρη, & Α. Τσενέκης μτφρ.) Αθήνα: Νήσος.
- Μαραγκουδάκη, Ε. (2008). Γυναίκες πανεπιστημιακοί: Εξελίξεις και σταθερότητες της θέσης τους στον ακαδημαϊκό χώρο. Στο Θεοπούλα Καστράνη (Επιμ.) Πρακτικά συνεδρίου 'ΚΑΛΛΙΡΡΟΗ': Από την εφηβεία στην ενήλικη ζωή, σ. 239-269. Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ.
- Butler, J. (2009). *Αναταραχή φύλου: Φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας* (Γ. Καράμπελας μτφρ., Β. Καντσά επιμ.). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- European Commission (2009). *She figures 2009: Statistics and indicators on gender equality in Science*. Luxembourg: European Communities.
- European Commission (2012). *Meta-analysis of gender and science research: A synthesis report*. Ανακτήθηκε από http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/meta-analysis-of-gender-and-science-research-synthesis-report.pdf
- Stanton, Domna (1987). Autogynography: Is the subject different? Στο Domna Stanton (ed.) *The female autograph: Theory and practice of autobiography from the tenth to the twentieth century*, p. 3-20. Chicago and London: The University of Chicago Press.